

Udenrigsministeriet: Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966 – Bind I: Fremstilling

11. Det danske forsvar (side 133-147)

KAPITEL XI

Det danske forsvar

Forsvarsordninger: Forsvarslovene 1950-52

Da Danmark den 4. april 1949 undertegnede Den nordatlantiske Traktat, var forsvaret baseret på love om hærens og søværnets ordning af 7. maj 1937, suppleret med midlertidige bemyndigelseslove. Der var imidlertid allerede i 1946 ved lov nr. 209 af 11. april 1946 nedsat en kommission til undersøgelse og overvejelse af forsvarets fremtidige ordning. Det hed i lovens § 2 bl. a., at kommissionens opgave var at udarbejde en samlet plan med tilsluttende lovforslag for ordningen af Danmarks fremtidige forsvar som suveræn stat og under hensyntagen til dets stilling som medlem af De forenede Nationers organisation.

På kommissionens første møde den 27. juni 1946 blev der fra alle de i kommissionen repræsenterede partier givet udtryk for villigheden til at søge frem til en løsning af opgaven gennem en fordomsfri og saglig drøftelse på grundlag af de under krigen indhøstede erfaringer, og uden at nogen ville føle sig bundet af tidligere af partierne indtagne standpunkter i denne sag.

Efter at der til forsvarskommissionen var indhentet oplysninger om værnenes øjeblikkelige personel- og materielsituation sammenlignet med 1937-ordningen, pålagde forsvarsminister Rasmus Hansen, der den 19. januar 1948 havde afløst fhv. forsvarsminister Harald Petersen som formand for kommissionen,*) den 1. marts 1948 cheferne for hæren og søværnet i samarbejde med militære sagkyndige og embedsmænd at udarbejde forslag til en ny forsvarsordning. Blandt de retningslinier, der skulle lægges til grund ved arbejdets udførelse, anførtes, at ordningen skulle være i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser og indtil videre tilstræbe, at værnene med meget kort varsel (højst 24 timer) kunne imødegå en krænkelse af neutraliteten og være i stand til at løse forekommende neutralitetsopgaver.

Medens dette arbejde stod på, blev der den 20. marts 1948 – som et led i de under »påskekrisen« trufne beredskabsforanstaltninger (jfr. kapitel I, side 24) – oprettet en midlertidig forsvarsstab bestående af chefen for generalkommandoen, chefen for søværnskommandoen og chefen for hærens og søværnets flyverledelse med stabe, med ældste officer som leder af arbejdet.

Realitetsforhandlinger om forslag til en nyordning af forsvaret kom imidlertid ikke i gang, således som det havde været tanken, idet forhandlingerne om et skandinavisk militært samarbejde og senere om Danmarks tilslutning til Den nordatlantiske Traktat bevirkede, at arbejdet i kommissionen stilledes i bero. Forsvarsmini-

*) Den 13. november 1947 havde regeringen Hedtoft afløst regeringen Knud Kristensen.

steren fandt, at de principielle drøftelser af det danske forsvars nyordning ikke med det tilstrækkelige udbytte kunne finde sted på et tidspunkt, hvor det var usikkert, i hvilken grad det danske forsvars opgaver ville blive ændret som følge af internationale aftaler, og i hvilket omfang en koordinering af forsvaret med andre lande ville blive nødvendig. Genopbygningsarbejdet inden for værnene fortsattes derfor som hidtil på grundlag af midlertidige bemyndigelseslove.

Efter vedtagelsen af rigsdagsbeslutningen om Danmarks tilslutning til Den nord-atlantiske Traktat i marts 1949 genoptoges arbejdet i forsvarskommissionen, der den 29. juni 1949 fremsatte en udtalelse, i hvilken det bl. a. foresloges, at krigs- og marineministeriet blev nedlagt og erstattet med et forsvarsministerium, og at der til bistand for forsvarsministeren oprettedes en forsvarsstyrelse. Forsvarsstyrelsen skulle ledes af en forsvarschef, som i krig under ansvar over for forsvarsministeren skulle have den militære ledelse af Danmarks forsvar (bilag 178).

I udtalelsen – der senere blev suppleret med en udtalelse af 20. januar 1950 (bilag 179) opfordredes også forsvarsministeren til at lade udarbejde lovforslag i overensstemmelse med de af kommissionen angivne retningslinier.

Under medvirken af fhv. departementschef K. H. Kofoed, finansministeriet, udarbejdedes herefter et forslag til lov om forsvarets ordning, der den 15. april 1950 tiltrådtes af et flertal af forsvarskommissionen. Et mindretal (fhv. folketingsmand Johs. Christiansen og landstingsmand P. N. Petersen (Røjle) fra Det radikale Venstre) kunne principielt tiltræde forslaget hovedlinier, men tog forbehold med hensyn til forskellige enkeltheder. Et medlem, folketingsmand Alfred Jensen (Danmarks kommunistiske Parti) var fraværende ved kommissionens møde, hvor beslutningen om fremsættelse af lovforslaget blev truffet (bilag 180).

Lovforslaget, der den 26. april 1950 fremsattes i folketinget af forsvarsminister Rasmus Hansen, fastlagde de principper, hvorefter forsvaret skulle opbygges, herunder gennemførelsen af en enhedsledelse for værnene under forsvarsministeren som øverste ansvarlige myndighed og sammenlægning af de hidtidige to militære ministerier til et forsvarsministerium samt oprettelse af et selvstændigt flyvevåben.

Til bistand for forsvarsministeren ved varetagelsen af de militære opgaver foresloges oprettet en forsvarsstyrelse. Forsvarsstyrelsen skulle være under ledelse af en forsvarschef og i øvrigt bestå af værnscheferne samt chefen for den forsvarsstab, der samtidig skulle oprettes som et arbejdsorgan til rådighed for forsvarschefen. Det bestemtes i lovforslaget, at forsvarschefen i fred som i krig under ansvar over for forsvarsministeren skulle have ledelsen af det militære forsvar. Forsvarschefen skulle endvidere sikre, at forsvarsberedskabet og forsvarsplanerne blev tilrettelagt i overensstemmelse med de af forsvarsministeren givne direktiver.

Om forsvarsstyrelsen hed det i bemærkningerne til lovforslaget, at den i sin egenskab af konsultativt organ med det samlede forsvars tarv for øje skulle have til opgave at udvirke koordination af planlægningen og ledelsen af de enkelte værns virksomhed såvel i fred som i krig.

Lovforslaget indeholdt kun hovedbestemmelserne for den nye forsvarsordnings opbygning. De nærmere regler forudsattes fastsat dels ved særlige lovbestemmelser, dels ved kongelige anordninger, dels ved administrative bestemmelser.

Med enkelte ændringer vedtoges lovforslaget ved den endelige afstemning i folke-

tinget med 74 stemmer (Socialdemokratiet, Venstre og Det konservative Folkeparti) mod 13 (Det radikale Venstre og Danmarks kommunistiske Parti). Som ordfører for Det radikale Venstre havde Bertel Dahlgaard under forslagens behandling erklæret, at partiet ikke ville have et medansvar for en fastlægnings af rammerne for en militærordning, forinden man vidste, hvad rammerne skulle udfyldes med. 4 folketingsmedlemmer (Danmarks Retsforbund) undlod at stemme under henvisning til, at lovforslaget forudsatte bibeholdelsen af den tvungne værnepligt. I landstinget gennemførtes lovforslaget med 61 stemmer mod 7 (Det radikale Venstre og Danmarks kommunistiske Parti). Loven stadfæstedes den 27. maj 1950.

Efter vedtagelsen af loven af 27. maj 1950 om forsvarets ordning (centralstyrelsen, den kommandomæssige organisation m. v.) reorganiseredes forsvarskommissionen ved lov nr. 447 af 20. november 1950. Det bestemtes i loven, at den nye kommission skulle udarbejde betænkninger med tilsluttende lovforslag for forsvarets ordning i tilslutning til de i loven af 27. maj 1950 givne bestemmelser.

Under kommissionens arbejde blev der af rigsdagen den 9. februar 1951 givet tilslutning til, at regeringen på Danmarks vegne havde tiltrådt de på Det nordatlantiske Råds møder i Bruxelles den 18. og 19. december 1950 vedtagne beslutninger om oprettelse af en fælles forsvarsstyrke i Europa, hvori vesttyske styrker kunne deltage, samt om udnævnelse af en øverstkommanderende for forsvarsstyrken, (jfr. kapitel VII, side 80).

I sin stillingtagen til spørgsmål om forsvarets organisatoriske forhold havde kommissionen i særlig grad for øje, at det danske forsvar på effektiv måde burde kunne virke som en integrerende del af det samlede vesteuropæiske forsvar. Der opstilledes af et flertal af kommissionen de i bilag 181 gengivne principper for organisationen af forsvaret.

To i kommissionen herefter udarbejdede lovforslag om personellet og om sammensætningen af værnene, korpserne m. fl. tiltrådtes af et flertal af kommissionens medlemmer den 25. maj 1951 og gennemførtes i det væsentligste uændret som lov nr. 276 af 18. juni 1951 om forsvarets ordning (sammensætningen af værnene, korpserne m. fl.) og som lov nr. 277 af 18. juni 1951 om forsvarets ordning (personellet ved værnene, korpserne m. fl.).

Ved fremsættelsen den 29. maj 1951 i folketinget af forslagene til de to ovennævnte love udtalte forsvarsminister Harald Petersen*) om hovedlinierne i det planlægningsarbejde, der var i gang mellem Atlantpagtens medlemsstater, at det var meningen, at de europæiske fastlandsnationer skulle kunne præstere et første forsvar af deres hjemland, hvoraf ingen del skulle opgives uden kamp. Tværtimod skulle disse områder holdes for at skabe mulighed for indsættelsen af de strategiske reserver, som de vestlige stormagter ville udvikle.

Som et andet vigtigt princip ville man i den vestlige forsvarsplanlægning arbejde på en integrering af de styrker, som medlemslandene oprettede. Dette ville betyde, at de enkelte landes styrkers karakter skulle fastsættes under hensyn til de pågældende landes opgaver inden for rammen af det samlede Atlantforsvar og ikke alene til et isoleret ført forsvar af ens eget land.

*) Den 30. oktober 1950 havde regeringen Eriksen/Kraft afløst regeringen Hedtoft.

Endelig skulle man ved fastsættelsen af de styrker, hvormed de enkelte lande kom til at bidrage, i størst mulig udstrækning tage hensyn til de pågældende landes hjælpemidler. Man ville således ikke pålægge små lande at udvikle stærkt komplicerede tekniske enheder, hvis opstilling ville kræve et uforholdsmæssigt stort og dyrt apparat.

Forsvarsministeren sluttede denne del af forelæggelsestalen – hvis generelle afsnit er optaget som bilag 182 – med følgende ord:

»Men da de styrker, de europæiske nationer stiller, skal kunne tage det første stød, må de tillige ifølge sagens natur i en vis grad være lokalt afbalanceret, d.v.s. der må være det rette forhold mellem de forskellige våbenarter og sikkerhed for, at de kan være til stede i rette øjeblik.«

Ifølge forslaget til loven vedrørende sammensætningen af værnene, korpserne m. fl. skulle hæren bestå af 11 selvstændige kampgrupper, formeret i divisioner og brigader, samt specialformationer, lokalforsvar og hjemmeværn.

For søværnet var der ikke fastsat noget antal af enheder, men ifølge bemærkningerne til lovforslaget var det tanken, at flåden i fremtiden skulle sammensættes af lettere enheder omfattende kystjagere, eskortefartøjer, ubåde, patruljefartøjer, motortorpedobåde, minelæggere og minestrygere samt forskelligt hjælpemateriel som værksted- og depotskibe o. l.; hertil kom skibe til særlige formål som inspektions-skibe, opmålingsskibe o. l. Det fremgik i øvrigt af lovbemærkningerne, at spørgsmålet om flådens udbygning og sammensætning bl. a. skulle finde sin løsning, når der var bedre overblik over de opgaver, som søværnet skulle løse i forbindelse med det sømilitære samarbejde inden for Den nordatlantiske Traktat.

For flyvevåbnet var det ej heller i lovforslaget fastsat, hvor mange enheder der skulle være, men i lovbemærkningerne var det anført, at man regnede med, at flyvevåbnet ved genopbygningsperiodens afslutning skulle råde over mindst 8 kampeskadriller, hvoraf 1 natjagereskadrille, samt de fornødne flyvende enheder til varetagelse af skoleflyvning og til særlige opgaver.

Om udgifterne ved værnenes omorganisation og udvidelse anførtes i lovbemærkningerne, at skønt en meget væsentlig del af disse kunne forudsættes dækket gennem de leverancer m. v., som tilgik landet i henhold til internationale aftaler (om våbenhjælpen, jfr. nedenfor side 146), ville omorganisationen og udvidelsen af værnene medføre betydelige udgifter bl. a. til bygningsforanstaltninger, nybygning af skibe og særlige anlæg, udbygning af flyvepladser, indenlandsk våbenfremstilling til supplering af leverancerne fra udlandet, eventuelt tillige særlige indkøb i udlandet m. m. I relation til de forventede øgede forsvarsudgifter fremhævede fhv. forsvarsminister Rasmus Hansen i øvrigt under debatten som ordfører for Socialdemokratiet, at forsvarsudgifterne i Sverige trods de forudgående 12 års meget store udgifter i 1951-52 ville udgøre 6 % af nationalindtægten mod i Danmark ca. 3 % eller ca. 200 sv. kr. i Sverige mod 155 d. kr. i Danmark pr. indbygger.

Lovforslaget vedtoges ved 3. behandling den 13. juni 1951 i folketinget med 101 stemmer (Socialdemokratiet, Venstre og Det konservative Folkeparti) imod 29 (Det radikale Venstre, Danmarks Retsforbund og Danmarks kommunistiske Parti). De sidstnævnte partier stemte også imod lovforslaget i landstinget, hvor det ved 3. be-

handling vedtoges med 51 stemmer imod 8. Loven stadfæstedes den 18. juni 1951.

I lovforslaget vedrørende personellet ved værnene, korpserne m. fl. var fastsat nye og ret detaljerede regler om forsvarets personel, herunder regler om uddannelse af værnepligtige og befalingsmænd. Det bestemtes, at den første uddannelse af værnepligtige skulle vare ca. 1 år, samt at der kunne genindkaldes til fortsatte øvelser i indtil 60 dage i løbet af de 9 første værnepligtsår. Herudover kunne der indkaldes til kortvarige mønstringer. Det var endvidere i lovforslaget bestemt, at forsvarsministeren under særlige omstændigheder for det værnepligtige personels vedkommende for at tilvejebringe et forøget beredskab kunne foretage afvigelser fra de bestemmelser om tjenestetiden, som måtte blive fastsat. I sådanne tilfælde var forsvarsministeren ligeledes bemyndiget til i fornøden udstrækning at afvige fra de gældende bestemmelser om genindkaldelse. Der var ikke i loven eller i lovbemærkningerne fastsat, hvor mange værnepligtige der skulle indkaldes om året.

Ved folketingets 3. behandling den 13. juni 1951 vedtoges lovforslaget med enkelte ændringer med 101 stemmer (Socialdemokratiet, Venstre og Det konservative Folkeparti) mod 18 (Danmarks Retsforbund og Danmarks kommunistiske Parti). 12 medlemmer (Det radikale Venstre) undlod at stemme. Landstinget vedtog lovforslaget den følgende dag med 52 stemmer imod 2, medens 6 medlemmer undlod at stemme. Partiernes stillingtagen var her den samme som ved afstemningen i folketinget. Loven stadfæstedes den 18. juni 1951.

Efter at der ved rigsdagsbeslutningerne af 9. februar 1951 og 8. juni 1951 (jfr. kapitel VII, side 79 ff.) var givet dansk tilslutning til udnævnelse af to øverstkommanderende, en for de fælles forsvarsstyrker i Europa og en for Atlantområdet, blev det nødvendigt at foretage ændringer i loven af 27. maj 1950, for så vidt angik forsvarschefens stilling. Den operative enhedsledelse af det danske forsvar, der skabtes gennem oprettelse af stillingen som forsvarschef i 1950, bortfaldt ved lov nr. 114 af 31. marts 1952. Som begrundelse herfor anførtes i lovbemærkningerne, at efter oprettelsen af den fælles forsvarsstyrke for Europa med en fælles øverstkommanderende og indførelsen af den nordeuropæiske region under denne er den operative ledelse i krig af de danske operative styrker overdraget chefen for den nordeuropæiske region. Der blev dog bevaret en mulighed for, at forsvarschefen i visse tilfælde kunne overtage ledelsen af militære styrker af alle værn. Forsvarschefens betydning i fredstid med hensyn til koordinering af de danske forsvarsbestræbelser og hans ansvar for uddannelse og beredskab m. v. forblev uforandret, og det fremhævedes, at forsvarschefen som formand for forsvarsstyrelsen ville få indflydelse på værnenes hele virksomhed.

Som ovenfor anført, var der ikke i forsvarslovene fra 1950-51 for alle værnene bestemt, hvilke enheder der skulle opbygges.

På NATO-ministerrådsmødet i foråret 1952 i Lissabon vedtoges for alle NATO-landene styrkemål, som landene skulle søge at nå op til. For Danmarks vedkommende blev disse fastsat til for hæren en dækningsstyrke på 2 reducerede divisioner hver bestående af 2 reducerede regimentskampgrupper i alt svarende til 1 division og en samlet mobiliseringsstyrke på 4 divisioner (heri indbefattet dækningsstyrken). For søværnet var styrkemålene 5 fregatter, 2 korvetter, 12 motortorpedobåde, 8 minestrygere og 3 undervandsbåde; i mobiliseringsstyrken, hvori var indbefattet de

nævnte skibe, skulle være 9 fregatter, 10 korvetter, 24 motortorpedobåde, 54 minestrygere og 5 undervandsbåde. For flyvevåbnet var styrkemålene 175 dagjagere og jagerbombere, 20 natjagere, 3 fotorekognosceringsfly og 8 transportfly.

Med hensyn til de værnepligtiges tjenestetid, der som nævnt i lov nr. 277 af 18. juni 1951 var fastsat til normalt ca. 1 år, blev der i forbindelse med opstillingen af de forannævnte Lissabon-styrkemål i 1951 fra NATO's side henstillet at forlænge denne til 18 måneder. Formålet hermed var at tilvejebringe en større kampklar dækningsstyrke til sikring af mobilisering og fremkomst af hjælp udefra i tilfælde af uvarslet angreb.

Efter forhandlinger i Det udenrigspolitiske Nævn, hvor regeringen Eriksen/Kraft den 11. december 1951 fik principiel socialdemokratisk tilslutning til en 18 måneders tjenestetid, var sagen den følgende dag inddraget i en debat i folketinget om Danmarks udenrigspolitik. Finansminister Thorkil Kristensens redegørelse under debatten for så vidt angik tjenestetidsforlængelsen er trykt som bilag 183. Et under debatten af ordførerne for Socialdemokratiet, Venstre og Det konservative Folkeparti stillet dagsordensforslag om, at folketinget skulle give »tilslutning til gennemførelse af 18 måneders tjenestetid fra maj 1953«, vedtoges med 100 stemmer mod 28. Derved bortfaldt de af folketingsmændene Jørgen Jørgensen (Lejre) (Det radikale Venstre) og Aksel Larsen (Danmarks kommunistiske Parti) stillede dagsordensforslag, der begge gik imod en forlængelse af de værnepligtiges indkaldelsesperiode.

På NATO-ministerrådsmødet i februar 1952 i Lissabon kunne regeringen herefter give tilsagn om at søge tjenestetiden forlænget, idet det dog var gjort NATO-myndighederne klart, at det var en forudsætning for forlængelsen, at der kunne tilvejebringes tilstrækkelige indkvarteringsmuligheder, udrustning i nødvendigt omfang og det nødvendige antal befalingsmænd.

I løbet af 1952 og 1953 blev tjenestetidssagen gentagne gange drøftet i Det udenrigspolitiske Nævn og i folketinget navnlig med hensyn til de ovennævnte forudsætninger. Ved folketingets åbning den 6. oktober 1953 udtalte statsminister Hans Hedtoft*), at regeringen ville fastholde den i sin tid trufne beslutning om 18 måneders tjenestetid, men føjede til, at regeringen nærede tvivl om, hvorvidt de fornødne praktiske forudsætninger for gennemførelsen inden for de fastsatte frister var til stede. Statsministeren oplyste, at der ville blive foretaget en hurtig undersøgelse og overvejelse af dette spørgsmål. Efter at en sådan undersøgelse var foretaget, besluttede regeringen at opretholde gennemførelsen af 18 måneders tjenestetid.

I 1954 tog regeringen spørgsmålet om en eventuel nedsættelse af de 18 måneders tjenestetid op til overvejelse. Foranledningen var, at der fra NATO's militære myndigheder var fremsat ønske om, at der udover de 18 måneders tjenestetid burde være 2 måneders genindkaldelser. Da regeringen ikke kunne imødekomme dette ønske, bl. a. på grund af manglen på befalingsmænd, og da der fra NATO's side blev lagt stor vægt på genindkaldelser, fandt regeringen, at tjenestetiden i stedet burde nedsættes til 16 måneder. Den stående dækningsstyrke i hæren ville ved nyordningen talmæssigt kunne bevares, forudsat at rekruttiden blev nedsat fra 6 til 4 måneder.

*) Efter folketingsvalget den 22. september 1953 havde regeringen Hedtoft afløst regeringen Eriksen/Kraft.

I sagens anledning havde forsvarsminister Rasmus Hansen den 26. juli 1954 i Paris en drøftelse med NATO's generalsekretær, Lord Ismay, samt med den øverstkommanderende for de fælles forsvarsstyrker i Europa, general Gruenther. Af de foreliggende to muligheder rådede generalen her den danske regering til at opretholde 18 måneders tjenestetid og indtil videre give afkald på genindkaldelserne; et standpunkt han opretholdt i et brev, som han samme dag sendte til forsvarsministeren. Brevet sluttede som følger:

»Slutteligt vil jeg også gerne gentage, hvad jeg fortalte Dem ved slutningen af vor samtale, nemlig at De – uanset hvilken endelig beslutning den danske regering måtte tage – kan regne med SHAPE's ihærdige samarbejde ved iværksættelsen af Deres program. Vi er klar over, at både den danske regering og SHAPE alene er interesseret i at skaffe Danmark det bedste militære forsvar inden for grænserne af de til rådighed værende midler. Uanset den danske regerings beslutning vil vi fortsat tjene Dem så loyalt og så uforbeholdent, som vi har gjort det hidtil.«

Forsvarsminister Rasmus Hansen refererede den 5. august 1954 i Det udenrigspolitiske Nævn regeringens beslutning om en omlægning af tjenestetiden. Venstres og Det konservative Folkepartis repræsentanter foretrak en opretholdelse af den gældende ordning. Det radikale Venstres repræsentant udtalte, at stillet over for valget mellem den gældende ordning og regeringens forslag ville han støtte regeringens forslag. Han kunne dog tilslutte sig et ønske fra repræsentanterne for Venstre og Det konservative Folkeparti om, at sagen i dens realitet herefter ikke blev afgjort, før folketinget havde haft lejlighed til at behandle den. Dette tiltrådtes af regeringen.

I sin redegørelse ved folketingets åbning den 5. oktober 1954 erklærede statsminister Hans Hedtoft, at regeringen ville fastholde sin beslutning om at søge tjenestetiden nedsat fra 18 til 16 måneder, og at de af regeringen foreslåede genindkaldelser fra efteråret 1955 ville blive udskudt til efteråret 1956. Under den efterfølgende debat udtalte forsvarsminister Rasmus Hansen i et indlæg den 20. s. m., at dette resultat indgik i forliget mellem regeringen og Det radikale Venstre*), og at der ikke var nogen militære årsager hertil, men at der var en politisk-økonomisk-finansiell begrundelse.

Forsvarsudvalget af 1955

I marts 1955 fik forsvarsminister Rasmus Hansen af formændene for folketingsgrupperne Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti, Det radikale Venstre og Danmarks Retsforbund tilslutning til, at disse partier lod sig repræsentere i et udvalg, der under forsvarsministerens ledelse skulle have til opgave at over-

*) Forliget, der var indgået den 25. september 1954 efter længere forudgående drøftelser i folketingets kriseudvalg, havde sin baggrund i et stærkt fald i landets valutabeholdning. Forliget omfattede en forøgelse af overskuddet på statsregnskabet dels gennem indtægtsforøgelser, dels gennem udgiftsbesparelser. Blandt sidstnævnte var begrænsninger i den offentlige anlægsvirksomhed, der også omfattede det militære byggeprogram, hvilket igen fik ovennævnte indflydelse på spørgsmålene om tjenestetid og genindkaldelser, ligesom de årlige indkaldelser blev nedbragt med ca. 3.000 mand.

veje ændringer i den gældende forsvarsordning og foretage en bedømmelse af tekniske og økonomiske spørgsmål ved overgangen til en ny forsvarsordning. Udvalget blev herefter nedsat ved forsvarsministeriets skrivelse af 28. maj 1955 med repræsentanter for de nævnte partier (bilag 184).

Årsagen til udvalgets nedsættelse var først og fremmest den våbentekniske udvikling, men var også begrundet i nødvendigheden af at foretage en bedømmelse af forsvarets målsætning ud fra de økonomiske muligheder for finansieringen af forsvaret og ud fra de opgaver, som man mente, at forsvaret skulle løse. Der henvistes også til, at det havde vist sig, at forsvarets daværende målsætning, der efter NATO's Lissabon-møde blev fastlagt i 1952, ikke her i landet så lidt som i en række andre lande kunne nås med de økonomiske midler, der havde kunnet stilles til rådighed for forsvaret.

Udvalget drøftede forskellige forsvarsordninger under forskellige beløbsrammer og aflagde besøg ved danske militære myndigheder og ved NATO-hovedkvarterer i Frankrig og Norge.

I første række under henvisning til de vanskeligheder, som det i 1957 påbegyndte regeringssamarbejde mellem Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Danmarks Retsforbund havde medført for arbejdet i forsvarsudvalget, motiverede fhv. statsminister Erik Eriksen og folketingsmand Poul Møller i folketinget den 22. oktober 1958 en beslutning fra Venstre og Det konservative Folkeparti om at trække deres medlemmer tilbage fra udvalget. Udvalget blev herefter ophævet af regeringen.

Forsvarsordningen af 1960

Efter ophævelsen af det politiske forsvarsudvalg af 1955 fortsattes overvejelserne i regeringen, og i marts 1959 fremsattes forslag til lov om forsvarets organisation m. v. Ved forelæggelsen i folketinget anførte forsvarsminister Poul Hansen bl. a., at regeringen ved overvejelserne over den fremtidige forsvarsordning var gået ud fra Danmarks medlemskab i NATO og fra de almindelige retningslinier for NATO's forsvarsplanlægning. Forsvarsministeren fortsatte:

»Det er NATO's formål at hindre krig gennem det kollektive forsvars forebyggende virkning og at gennemføre et fælles forsvar, hvis et angreb alligevel skulle finde sted. Det fælles forsvar består dels af de såkaldte gengældelsesstyrker, som alene de store lande råder over, dels af det såkaldte »skjold«, sammensat af stående styrker i de enkelte lande. Også vi må råde over sådanne stående styrker, rede til øjeblikkelig indsats imod forsøg på en uvarslet, hurtigt gennemført aktion mod Danmark, således at NATO's styrker får mulighed for at yde hjælp i tide.

Det er de militære sagkyndiges opfattelse – og denne opfattelse mener regeringen at måtte lægge til grund – at det vil være nødvendigt for Danmarks vedkommende at råde over både hærstyrker, flådestyrker og flyverstyrker. Vi må som andre NATO-lande og ikke mindst i betragtning af vor geografiske beliggenhed lægge vægt på opretholdelsen af et stående beredskab.

Da det under alle omstændigheder er begrænset, hvor stort et beredskab vi kan opretholde, må vi desuden, navnlig for hærens vedkommende, kunne supplere de stående styrker meget hurtigt ved indkaldelse af reserver.

Endelig er det under hensyn til risikoen for overraskende angreb hvor som helst

på vort territorium nødvendigt at opretholde og helst udbygge hjemmeforsvaret og at give det en umiddelbar støtte i form af et lokalforsvar af et mere reelt indhold end det, vi hidtil har haft.»

Forsvarsministeren anførte endvidere, at de af NATO i 1957-58 opstillede styrkemål, der skulle træde i stedet for Lissabon-styrkemålene, for Danmarks vedkommende ikke var meget forskellige fra disse, at opfyldelsen af målene ville medføre årlige udgiftsforøgelser på 300-400 mill. kr., og at en sådan forøgelse af forsvarsbudgettet ikke kunne tiltrædes.

Det forelagte lovforslag havde med hensyn til budgettet sit udgangspunkt i de på dette tidspunkt gældende forsvarsudgifter, men således at forsvarsministeriets budget fremtidig skulle deles i 2 afsnit for henholdsvis de civile og de militære opgaver, og at de 2 afsnit endvidere skulle deles i et egentligt driftsbudget og et investeringsbudget. Medens der for investeringsbudgettet skulle tages stilling år for år, skulle det militære driftsbudget lægges fast, dog med regulering for løn- og prisbevægelser.

Lovforslaget blev genstand for indgående behandling i et folketingsudvalg, og hovedspørgsmålene, der blev drøftet, var forsvarrets målsætning med hensyn til styrkerne, tjenestetidens længde, de økonomiske rammer og spørgsmålet om atombevæbning.

I februar 1960 blev der i udvalget mellem Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti, Det radikale Venstre og Danmarks Retsforbund indgået forlig om en ny forsvarsordning til afløsning af forsvarslovene fra 1950-52, og denne gennemførtes ved lov nr. 137 af 31. marts 1960 om forsvarrets organisation m. v. (bilag 185).

Ved 3. behandling i folketinget stillede Aksel Larsen (Socialistisk Folkeparti) ændringsforslag om indsættelse af en ny paragraf, hvorefter tidspunktet for lovens ikrafttræden skulle fastsættes ved beslutning af det efter førstkommende folketingsvalg sammentrædende folketing. Ændringsforslaget forkastedes med 140 stemmer imod 1 (Socialistisk Folkeparti). 9 medlemmer (Danmarks kommunistiske Parti m. fl.) undlod at stemme.

Under forhandlingerne om lovforslaget som helhed stillede Alfred Jensen (Danmarks kommunistiske Parti) forslag om motiveret dagsorden af følgende indhold:

»Folketinget opfordrer regeringen til at rette en indtrængende henvendelse til topmødet i Paris om at træffe konkrete aftaler, der åbner vej for yderligere afspænding og international afrustning.

Tinget fortsætter hermed behandlingen af den foreliggende sag.»

Aksel Larsen (Socialistisk Folkeparti) fremsatte følgende forslag om overgang til næste sag på dagsordenen:

»Folketinget udtaler, at ethvert forsøg på militært forsvar af Danmark vil være håbløst og dømme vort land til ødelæggelse i tilfælde af krig. Total afskaffelse af dansk militærvæsen vil give vort land og dets befolkning størst mulig sikkerhed i tilfælde af krig og samtidig være det bedste bidrag, Danmark kan yde til de internationale bestræbelser for nedrustning og bevarelse af freden.

Idet tinget udtaler, at Danmark bør afruste og erklære sig neutralt i stormagtskonflikter,
går det over til næste sag på dagsordenen.«

Alfred Jensens forslag om motiveret dagsorden forkastedes med 151 stemmer mod 6 (4 medlemmer undlod at stemme). Aksel Larsens forslag om overgang til næste sag på dagsordenen forkastedes med 152 stemmer mod 1 (Socialistisk Folkeparti).

Lovforslaget vedtoges med 149 stemmer mod 7 (Danmarks kommunistiske Parti, Socialistisk Folkeparti og Morten Larsen (Det radikale Venstre)), mens 5 medlemmer (Oluf Pedersen (Danmarks Retsforbund), Carsten Raft (Det konservative Folkeparti), Else Zeuthen (Det radikale Venstre) og de to grønlandske medlemmer) undlod at stemme.

Loven af 31. marts 1960 om forswarets organisation m. v. indeholdt i det væsentlige kun bestemmelser om forswarets øverste ledelse og om de enkelte værns hovedbestanddele og styrkernes mindste størrelse.

Der skete ikke ved forsvarsordningen af 1960 nogen principiel ændring i forsvarschefens og værnschefernes beføjelser.

Med hensyn til de enkelte værn var det i loven bestemt, at hærens kampenheder skulle organiseres i operativt afbalancerede dækningsenheder, der var beredt til øjeblikkelig indsats, og omfatte en stående styrke på mindst 13.000 mand. Ifølge forsvarsforliget var der enighed om, at hærens stående infanteribrigadegrupper skulle omdannes til panserinfanteribrigadegrupper, således at der som stående styrke skulle opstilles $2\frac{1}{3}$ panserinfanteribrigadegruppe med bemanning på 85 % og en reduceret bataljonskampgruppe på Bornholm. Der skulle endvidere som stående styrke opstilles 2 HONEST JOHN-afdelinger og 1 NIKE-afdeling. Der var enighed om, at der efter mobilisering skulle være ialt 6 brigadegrupper og en reduceret brigadegruppe (2 bataljonskampgruppers værdi) på Bornholm. Lokalforsvaret skulle være på 15 bataljoner og 15 batterier.

Om søværnet var det i loven fastsat, at der i flåden efter endt udbygning og reorganisering skulle indgå mindst 8 større enheder, 18 motortorpedobåde, 6 undervandsbåde, 8 minelæggere, 12 minestrygere og 9 bevogtningsfartøjer.

Ifølge loven skulle de operative enheder i flyvevåbnet omfatte mindst 7 kamp- og rekognosceringseskadriller, og i forliget var det udtalt, at hver eskadrille skal være på 16 maskiner.

Det var i forliget forudsat, at hærens tungere materiel, herunder bl. a. det materiel, der ville være nødvendigt til dækningsstyrkens opstilling som panserinfanteri, kunne fås som våbenhjælp, at der ydedes våbenhjælp til flyvevåbnet i hidtidigt omfang, og at der kunne regnes med supplerende aftaler med USA om bygning af skibe til søværnet efter de retningslinier, der allerede var gældende ved et med USA i 1959 indgået 5-årigt skibsbygningsprogram, hvortil Danmark bidrog med halvdelen.

Tjenestetidens længde blev ikke fastlagt i loven, idet det bestemtes, at varigheden af den første uddannelse fastsættes af forsvarsministeren. Genindkaldelse kunne finde sted i indtil 60 dage i løbet af de første 9 værnepligtsår og mønstringer af kort varighed kunne finde sted lejlighedsvis.

Ved lovforslagets fremsættelse var tjenestetiden for værnepligtige 16 måneder.

Det anførtes imidlertid i bemærkningerne til lovforslaget, at det var hensigten at gennemføre en nedsættelse af tjenestetiden til 12 måneder med indtil 2 måneders genindkaldelser, men for at undgå, at forsvarets effektivitet derved svækkedes, måtte nedsættelsens iværksættelse ske i takt med rekrutteringen af frivilligt, fast erstatningsmandskab i det nødvendige antal.

Ved forsvarsforliget var der enighed om en tjenestetidsnedsættelse som omtalt i bemærkningerne til lovforslaget, og det anførtes, at der for hærens vedkommende skulle nyantages frivilligt personel i et antal af ca. 4.000. Der var enighed om, at nedsættelsen skulle ske våbenvis, og at der først skulle gennemføres en almindelig nedsættelse til 14 måneder, førend der foretoges yderligere reduktion af tjenestetidens længde.

For flyvevåbnet forudsattes et yderligere frivilligt mandskab på ca. 950 mand, medens en omlægning af tjenestetiden ikke for søværnet krævede yderligere frivilligt mandskab.

Den forudsatte nedsættelse af tjenestetiden i søværnet fandt sted allerede i 1960 til 14 måneder uden genindkaldelser.

Der var ikke enighed mellem de politiske og militære instanser om tjenestetidsspørgsmålet. De militære myndigheder fastholdt ønsket om 18 måneders tjenestetid. I den som bilag 186 gengivne skrivelse af 23. januar 1960 fra chefen for de allierede styrker i Europa, general Norstad, til forsvarsminister Poul Hansen hed det således bl. a., at en tjenestetid på mindre end 18 måneder giver lidt eller intet til gengæld for de store og kostbare investeringer, som den militære uddannelse medfører.

Regeringens opfattelse, som tiltrådtes af det folketingsflertal, der stemte for den nye forsvarsordning, var gengivet således i bemærkningerne til lovforslaget:

»Et spørgsmål, der har været genstand for nøje overvejelse, er tjenestetiden for værnepligtige menige. De militære sagkyndige både herhjemme og i NATO er af den opfattelse, at en første tjenestetid bør være mindst på 18 måneder af hensyn til såvel den militære uddannelse som beredskabet.

Når spørgsmålet om en afkortning af tjenestetiden alligevel er taget op til undersøgelse, skyldes dette ikke alene et udbredt ønske i befolkningen, båret frem fra vidt forskellig politisk side, men tillige, at det ikke har været muligt at gøre det indlysende for de indkaldte værnepligtige, at en så lang tjenestetid som den nuværende – 16 måneder – er nødvendig. Under disse omstændigheder virker derfor den nuværende tjenestetid som en belastning af forsvarsviljen.

Som resultat af overvejelserne er det hensigten at gennemføre en nedsættelse af tjenestetiden, men for at undgå, at forsvarets effektivitet derved svækkes, må tjenestetidsnedsættelsens iværksættelse ske i takt med rekrutteringen af frivilligt, fast erstatningsmandskab i det nødvendige antal. Ved en sådan forøgelse af forsvarets faste personel, der skal gøre tjeneste i en længere periode, i forbindelse med en bedre udnyttelse af den kortere tjenestetid, er der efter regeringens opfattelse mulighed for mere effektive dækningsstyrker.«

På grundlag af tilgangen af fast mandskab i hæren blev tjenestetiden i 1964 nedsat til 14 måneder ved pansertropperne, telegrafteropperne og forsyningsropperne og på grundlag af tilgangen til flyvevåbnet blev tjenestetiden her nedsat til 14 måneder fra 1. januar 1964.

Ved forsvarsforliget i 1960 forudsattes det, at der inden for forsvarslovens rammer gennemførtes en løbende tilpasning af forswarets struktur. Da udviklingen imidlertid medførte behov for fornyede overvejelser af forswarets forhold, nedsattes der i 1965 et forsvarspolitisk udvalg med repræsentanter for de fire partier*), Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti og Det radikale Venstre, der stod bag forsvarsforliget.

Efter at udvalget havde drøftet værnenes forhold, herunder de økonomiske forhold, og efter at værnene over for udvalget havde redegjort for deres planer, forelagde forsvarsminister Victor Gram i udvalget forskellige forslag om tilpasning af værnenes virksomhed inden for rammerne af forsvarsloven af 1960. Disse forslag gav de i udvalget repræsenterede partier tilslutning til i juni 1966. På grundlag heraf blev der truffet beslutning om nedsættelse af tjenestetiden i hæren i forbindelse med omorganisering af hærens dækningsstyrke. Tjenestetiden blev for de våben, hvor den ikke allerede var nedsat, fastsat til 14 måneder. Hærens dækningsstyrke, der ved forsvarsforliget var fastsat til $2\frac{1}{3}$ panserinfanteribrigadegruppe med 85 % bemanning, blev omdannet, således at den fremtidig skal bestå af 4 panserinfanteribrigader med 60 % bemanning. Der skulle endvidere gennemføres en gennemgribende reorganisering af hærens ledelse.

Tjenestetiden i flyvevåbnet blev nedsat til 12 måneder.

Der blev endvidere truffet beslutning om en mere effektiv rationalisering af hele forsvaret, og der er til at varetage denne opgave oprettet et rationaliseringsnævn for forsvaret.

Spørgsmålet om forswarets øverste ledelse blev ligeledes drøftet i udvalget. I forbindelse hermed forelagdes en reorganisering af forsvarsministeriet, hvorefter ministeriets virksomhed skulle koncentreres om planlæggende, styrende og alment kontrollerende funktioner, og hvorefter antallet af kontorer skulle nedsættes fra 12 til 7. Dette skulle ses i sammenhæng med, at værnskommandoerne placeres som selvstændige forvaltningsorganer med vidtgående administrative beføjelser, som følge af betydelige delegeringer især på det driftsøkonomiske område. De forvaltningsområder, der ikke var af departemental karakter, og som ikke kunne delegeres til et enkelt værn, skulle henlægges til en fællesværns forvaltningsmyndighed henhørende direkte under forsvarsministeriet.

Der blev endelig forelagt forslag om en omdannelse af forsvarsstaben. Dette havde relation til, at chefen for NATO-enhedskommandoen for den sydlige del af nordregionen, der indgår i det allierede kommandosystem, samtidig skal være chef for forswarets operative styrker under forsvarschefen, hvis denne i henhold til forsvarsloven af 1960 får overdraget den operative ledelse af styrker af alle tre værn.

Hjemmeværnet

I efteråret 1945 var der på grundlag af de under den anden verdenskrig dannede regionale modstandsenheder stiftet hjemmeværnsforeninger, der fik en sådan tilslut-

*) Ved valget i november 1960 havde Danmarks Retsforbund mistet sin repræsentation i folketinget.

ning, at foreningerne allerede i 1946 havde en frivillig styrke på ca. 55.000 hjemmeværnsfolk under våben.

Ved lov af 16. juli 1948 oprettedes hjemmeværnet som en egentlig del af det danske militære forsvar og omfattende det i hjemmeværnsforeningerne stående mandlige personel.

Det kvindelige personel, der havde stået i hjemmeværnsforeningerne, organiserede sig i foreningen Kvindeligt Hjemmeværn, og i 1946 oprettedes Danmarks Lottekorps og Kvindelige Marinere som foreninger. I 1950 sammensluttedes Danmarks Lottekorps og Kvindeligt Hjemmeværn. Danmarks Lottekorps og Kvindeligt Marinekorps fik som foreninger deres første overenskomst med forsvarsministeriet i 1951, hvorved korpsenes medlemmer blev stillet til rådighed for forsvaret. Foreningerne fik et statstilskud, og der blev udgivet direktiver vedrørende uddannelse og tjenestepligt.

Den ovennævnte lov fra 1948 blev ændret ved lov af 23. april 1952; blandt andet blev der nu givet bemyndigelse til oprettelse af hjemmeværnsformationer tilknyttet søværnet og flyvevåbnet.

Den frivillige luftmeldetjeneste, der bestod af såvel mænd som kvinder, og hvis oprindelse gik tilbage til 1934, blev ophævet som forening pr. 31. marts 1953 og indgik derefter som luftmeldekorpsen under flyverhjemmeværnet, der oprettedes den 1. april 1953.

Kvindeligt Flyvekorps stiftedes i 1953 som en forening, og der oprettedes kontrakt med forsvarsministeren efter tilsvarende linier som for de to andre kvindekorps.

I 1955 fik alle tre kvindekorps en ny enslydende overenskomst med forsvarsministeren i overensstemmelse med hjemmeværnsloven af 1952, der stillede medlemmer af disse foreninger lige med hjemmeværnets mandlige personel med hensyn til tjenestepligt, uddannelse, folkeretslig stilling, uniformering, aflønning m. v.

Ved forsvarsforliget af 1960 blev der truffet aftale om, at hjemmeværnsloven skulle til revision i det kommende folketingsår. Den 16. februar 1961 fremsatte forsvarsminister Poul Hansen derfor i folketinget forslag til en ny hjemmeværnslov, hvis § 1 fastslog hjemmeværnets stilling som en del af det militære forsvar, »som deltager i løsningen af de opgaver, der påhviler værnene, normalt inden for eller i umiddelbar nærhed af hjemmegnen«. Lovforslaget tog i øvrigt i særlig grad sigte på at placere de tre hjemmeværnsgrene lige i loven, at fremhæve frivillighedsprincippet som det bærende i hjemmeværnets organisation og at tilstræbe den størst mulige ligestilling mellem det mandlige og kvindelige frivillige personel.

I slutningen af sin fremsættelsestale udtalte forsvarsminister Poul Hansen bl. a.:

»Det er mit håb, at der på det her foreslåede lovmæssige grundlag kan ske en yderligere udbygning af hjemmeværnets kvalitet og omfang. De mange tusinde frivillige, som gør tjeneste i hjemmeværnet, og som fortjener tak og påskønnelse herfor, har også krav på, at forholdene for deres uddannelse og hele tjeneste søges tilrettelagt så godt som muligt.«

Med enkelte ændringer vedtoges lovforslaget af folketinget med 156 stemmer mod 11 (Socialistisk Folkeparti).

Hjemmeværnet talte i 1966 ca. 70.000 frivillige medlemmer.

I bilag 187 er gengivet en oversigt over de danske forsvarsudgifter fra 1949 til 1966.

Våbenhjælpen til det danske forsvar

Siden Danmarks tilslutning til Den nordatlantiske Traktat har det danske forsvar modtaget en række forsvarsmæssige hjælpeydelse fra De forenede Stater og Canada.

Grundlaget for de amerikanske ydelser er den mellem Danmark og De forenede Stater den 27. januar 1950 afsluttede overenskomst om gensidig bistand på forsvarets område (bilag 188).

Den største del af våbenhjælpen blev ydet i tiåret efter 1949. Allerede i 1955 begyndte De forenede Stater at foretage indskrænkninger i reservedelsleverancer til drift af allerede leveret materiel, og ikke mindst som følge af den økonomiske fremgang i Europa skete der også over for Danmark gradvis en stramning af den amerikanske våbenhjælpspolitik. Den sidste større materielle leverance, hvorom der blev afgivet tilsagn i 1962, var således betinget af, at der i perioden 1962-64 bevilgedes 375 millioner kr. til ekstraordinære materielanskaffelser. Efter 1962 er der ikke modtaget tilsagn om nye våbenhjælpsydelser af betragteligt omfang. Den samlede materielle våbenhjælp anslås til knap 4,5 milliarder kr.

Våbenhjælpsydelserne til hæren har omfattet næsten enhver form for udrustning, f. eks. håndvåben, skyts og ammunition, raketter, hjulkøretøjer, kampvogne, ingeniørmaskiner og signalmateriel. Den samlede værdi anslås til knap 2 milliarder kr.

Af større leverancer kan nævnes: ca. 60.000 geværer og maskingeværer, ca. 400 luftværnskanoner, ca. 360 haubitsere og kanoner, ca. 330 kampvogne, 4 HONEST JOHN raketbatterier, ca. 6.500 diverse hjul- og specialkøretøjer og ca. 6.100 større og mindre radiostationer samt andet signalmateriel.

Våbenhjælpsydelserne til søværnet har omfattet skibsmateriel, miner, dydbomber, skyts samt radar- og radiomateriel m. v. Af særlig betydning blev her den dansk-amerikanske aftale af 8. maj 1959 om et fællesfinansieret skibsbygningsprogram, hvorved De forenede Stater som bistand til moderniseringen af det danske søværn forpligtede sig til at betale halvdelen af omkostningerne ved et byggeprogram (bilag 189 og 190).

Værdien af denne våbenhjælp kan anslås til godt 1/2 milliard kr., og omfatter bl. a. 1 fregat, 4 minelæggere, 4 korvetter, 9 motortorpedobåde, 10 minestrygere og 4 bevogtningsfartøjer.

Våbenhjælpsydelserne til flyvevåbnet har omfattet fly og raketmateriel, jordudstyr, radio- og radarmateriel m. v. samt diverse hjul- og specialmotorkøretøjer til en anslået værdi af knap 2 milliarder kr.

Af større leverancer kan nævnes: 5 jagerbomberskadriller (F-84), 3 altvejrjagereskadriller (F-86), 3 jagerbomberskadriller (F-100), 1 1/2 altvejrjagereskadrille (F-104G), 4 NIKE raketbatterier og 4 HAWK raketbatterier.

Til alle tre værn er herudover ydet uddannelseshjælp i form af kurser, hvoraf særligt kan fremhæves pilotuddannelse i såvel De forenede Stater som Canada.

NATO-fællesfinansierede anlæg

Efter indgåelsen af Den nordatlantiske Traktat i 1949 var et af de mest påtrængende behov inden for alliancen etablering af faste anlæg svarende til de fremtidige styrkemål. Tilvejebringelse af disse anlæg (flyve- og flådestationer, brændstofanlæg, hovedkvarterer, kommunikationsanlæg m. v.), de såkaldte infrastrukturanlæg, oversteg langt, hvad der kunne forventes opfyldt af de enkelte medlemslande. Opgaverne måtte derfor løses i fællesskab, efter en koordineret plan og således, at udgifterne finansieredes i fællesskab uafhængigt af, hvor de enkelte anlæg placeredes. Finansieringen sker i overensstemmelse med en aftalt fordelingsnøgle, der har medført, at De forenede Stater har været den største bidragsyder.

I den forløbne tid er der under NATO's infrastrukturprogrammer godkendt opførelse i Danmark af anlæg til et beløb af ca. 640 mill. kr. De danske finansielle bidrag til infrastrukturprogrammerne svarer stort set til værdien af de her i landet opførte anlæg. Disse fællesfinansierede anlæg omfatter flyvestationer, flådestationerne i Korsør og Frederikshavn, brændstofanlæg, herunder Det jyske Rørsystem, varslingsstationer, telekommunikationsanlæg og anlæggene for de fra De forenede Stater som våbenhjælp modtagne NIKE- og HAWK-luftværnsrakethatterier.

Kilde: Udenrigsministeriet: *Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966*, bind I: Fremstilling, København: Udenrigsministeriet 1968.